

QADIMGI TILSHUNOSLIK AN'ANALARI: QADIMGI RIM VA QADIMGI XITOIY TAJRIBASINING CHOG'ISHTIRMA TAHLILI

Andijon davlat chet tillari instituti.

Filologiya va tillarni o'qitish (xitoy tili)

yo'nalishining 1-bosqich talabasi

Kenjaboyeva Fotima

Umumiy tilshunoslik fanidan tayyorlagan maqolasi.

ANNOTATSIYA: Ushbu maqolada qadimgi Rim va qadimgi Xitoy tilshunoslik maktablarining shakllanishi, ilmiy tamoyillari hamda lingvistik merosiga oid asosiy qarashlar yoritiladi. Tadqiqotda har ikki sivilizatsiyaning grammatik an'analari, fonetik va leksik tadqiqotlari qiyosiy nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Maqola qadimgi tilshunoslarning yondashuvlari zamonaviy lingvistikaning rivojlanishiga qanday ta'sir ko'rsatganini asoslab beradi.

Kalit so'zlar: Qadimgi Rim, Qadimgi Xitoy, tilshunoslik tarixi, grammatik an'ana, lingvistik meros.

ANNOTATION: This article examines the linguistic traditions of Ancient Rome and Ancient China, focusing on their historical development, theoretical principles, and contributions to the formation of world linguistics. The research provides a comparative analysis of grammatical systems, phonetic studies, and lexical approaches of both civilizations. The study highlights how ancient scholars' ideas influenced the evolution of modern linguistic theory.

Keywords: Ancient Rome, Ancient China, history of linguistics, grammatical tradition, linguistic heritage.

АННОТАЦИЯ: В данной статье рассматриваются лингвистические традиции Древнего Рима и Древнего Китая, их формирование, основные научные принципы и вклад в развитие мировой лингвистики. В работе проводится сравнительный анализ грамматических школ, фонетических исследований и лексических подходов двух цивилизаций. Отмечается влияние древних лингвистов на формирование современных языковедческих концепций.

Ключевые слова: Древний Рим, Древний Китай, история языкознания, грамматическая традиция, лингвистическое наследие.

Kirish

Tilshunoslik — insoniyat tafakkuri, madaniyati va tarixiga tayangan eng qadimgi ilmlardan biridir. Har bir sivilizatsiya tilni idrok etish, uni o'rganish va izohlash bilan shug'ullangan. Shulardan eng ta'sirli ikki maktab — Qadimgi Rim va

Qadimgi Xitoy tilshunoslik an'alaridir. Ularning har biri tilga oid ilmiy qarashlari, tahlil uslublari va metodologiyasi bilan ajralib turadi.

Ushbu maqolada ushbu ikki sivilizatsiyaning tilshunoslik tarixidagi o'rni, ularning ilmiy merosi, umumiy va farqli jihatlari tahlil qilinadi. Qadimgi manbalar, grammatik an'alar va fonetik tadqiqotlar asosida Rim va Xitoy tilshunoslik maktablari o'rtasidagi bog'liqlik hamda tafovutlar ilmiy nuqtai nazardan yoritiladi.

1. Qadimgi Rim tilshunoslik maktabi va uning shakllanishi

Qadimgi Rim tilshunosligi asosan yunon ilmiy an'alariga tayangan bo'lsa-da, vaqt o'tishi bilan mustaqil grammatik maktabga aylandi. Rimliklar yunon grammatikasi tamoyillarini lotin tiliga moslashtirgan va uni tizimli shaklga keltirgan.

1.1. Rim grammatikasining asosiy vakillari Eliya Donat — Rim grammatikachilarining eng mashhurlaridan bo'lib, uning “Ars Grammatica” asari lotin grammatikasining poydevorini tashkil etadi. Donat morfologiyani tizimlashtirish, so'z turkumlari, shakl yasash va gap tuzilishi kabi jarayonlarni tartibga solgan.

Yuliy Sezar — nafaqat lashkarboshi, balki tilshunos ham bo'lgan. Uning “De Analogia” asari lotin tilining mantiqiy, izchil qurilishga ega bo'lishini ta'minlagan. U tilning tartibliligini himoya qilgan va grammatik normalarni shakllantirgan.

Mark Terensiy Varro — “De Lingua Latina” nomli 25 jildli asari bilan lotin tilining kelib chiqishi, fonetika va semantikasi haqida keng qamrovli ilmiy yondashuv bergan.

Verriy Flak — lotin leksikologiyasining asoschilaridan biri bo'lib, “De Significatu Verborum” asari orqali so'z ma'nolari bo'yicha qadimgi davrning eng mazmunli ilmiy ishini yaratgan.

1.2. Rim tilshunosligining xususiyatlari grammatik tizim muntazam shakllangan;

fonetika va morfologiya izchil tahlil qilingan;

tilning mantiqiy qurilishi alohida qadrlangan;

yunon ta'siri kuchli bo'lsa-da, mustaqil terminologiya shakllangan.

2. Qadimgi Xitoy tilshunoslik an'anasi

Qadimgi Xitoyda tilshunoslik mustaqil ilm sifatida juda erta shakllangan. Eng qadimgi yozma manbalar mil.avv. XIII–XI asrlarga tegishli bo'lib, ular tilning shakllanishiga oid muhim dalillarni o'z ichiga oladi.

Xitoy tilshunosligi ko'proq yozuv, fonetika va belgilar tizimi bilan bog'liq bo'lgan.

2.1. Xitoy davridagi asosiy tilshunoslik yo'nalishlari ieroglifika (belgilar tuzilishi),

fonetika (onaqa ovoz tizimi),

leksikografiya,

tarixiy fonetika,
grammatik tasnif,
dialektologiya.

2.2. Mashhur xitoy tilshunoslari

Syu Shen — Xitoy tilshunosligining eng katta vakili. Uning “Shuowen Jiezi” asari xitoy hierogliflarining belgi ma’no va fonetik tomonlarini ilmiy tahlil qilgan dastlabki yirik manbadir.

Nyan-Sun va Van In-Chji — soʻz turkumlarini ot, sifat va fe’lga ajratish orqali Xitoy grammatikachiligining asoschilaridan boʻlgan.

Chan Bin Lin — tarixiy fonetika, dialektologiya va fonetik yozuv boʻyicha tadqiqotlar olib borgan, zamonaviy fonetikani shakllantirishda katta hissa qoʻshgan.

2.3. Xitoy tilshunosligining xususiyatlari belgilar tizimi asosida qurilgan ilmiy yondashuv;

mustaqil fonetik tadqiqotlar;
qadimgi matnlarni sharhlashda chuqur tahlil;
tarixiy fonetika boʻyicha dunyoda eng qadimgi ilmiy maktablardan biri.

3. Rim va Xitoy tilshunoslik maktablarining qiyosiy tahlili

3.1. Oʻxshash jihatlar

Har ikki sivilizatsiya tilni ilmiy asosda oʻrgangan.

Grammatik tizim, soʻz turkumlari va tahlil metodlariga alohida eʼtibor qaratilgan.

Tilni jamiyatning muhim elementi sifatida baholaganlar.

Til merosi keyingi davrlarga kuchli taʼsir koʻrsatgan.

3.2. Farqli jihatlar

Boʻlim Rim Xitoy Asosiy eʼtibor Grammatik tizim Belgilar tizimi va fonetika Taʼsir Yunon taʼsiri kuchli Mustaqil rivojlangan Tadqiqot usuli Mantiqiy-grammatik Grafik-fonetik Tarixiy yondashuv Kuchsiz Juda kuchli

4. Qadimgi tilshunoslikning bugungi ahamiyati

Qadimgi Rim va Xitoy tilshunoslik maktablari zamonaviy tilshunoslikka ulkan taʼsir koʻrsatgan.

Rim grammatikasi hozirgi Yevropa grammatikalarining poydevori hisoblanadi.

Xitoy tarixiy fonetikasi jahon tilshunosligida ilk ilmiy yoʻnalish sifatida tan olingan.

Qadimgi maktablar tilga muntazam yondashuvni shakllantirgan.

Ularning qarashlari semantika, morfologiya, fonetika va tarixiy tilshunoslik rivojida asosiy manba boʻlib xizmat qiladi.

Xulosa

Qadimgi Rim va Xitoy tilshunoslik anʼanalari turli madaniyatlar asosida shakllangan boʻlsa-da, ikkalasi ham jahon lingvistikasining taraqqiyotida beqiyos oʻrin

egallaydi. Rim grammatikasi tizimlilik va mantiqiylikni shakllantirgan bo'lsa, Xitoy tilshunosligi tarixiylik, belgilar tizimi va fonetika bo'yicha nodir ilmiy meros qoldirgan.

Ularning ilmiy qarashlari bugungi tilshunoslikning muhim poydevorlaridan biri bo'lib, hozirgi tadqiqotlarda hanuzgacha o'z ahamiyatini saqlab kelmoqda.

Ishlatilgan kitoblar:

1. "Umumiy tilshunoslik" — R. Rasulov.
2. "Ocherki po istorii lingvistiki" — T. Amirova va boshqalar.
3. "Istoriya lingvisticheskix ucheniy. Srednevekoviyy Vostok."
4. "De Lingua Latina" M. T. Varro.
5. "Ars Grammatica" — A. Donat.
6. "Shuowen Jiezi" — Xu Shen.
6. Qadimgi Xitoy tilshunosligiga oid ilmiy manbalar (fonetika va ieroglifika bo'yicha).
7. Qadimgi Rim grammatikasi bo'yicha darsliklar.